

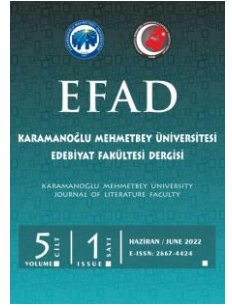

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 5 Mayıs 2022

Gönderim Tarihi: 23 Şubat 2022
Yayımlanma Tarihi: 15 Haziran 2022

Atıf Künyesi: Önen Sarierikli, S. & Yardım, G. (2022). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve Damatlarının Enderûn Hazinesi'ne Aktarılan Mallarının Değerlendirmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 1-16.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1077442>

NEVŞEHİRLİ DAMAT İBRAHİM PAŞA VE DAMATLARININ ENDERÛN HAZİNESİ'NE AKTARILAN MALLARININ DEĞERLENDİRMESİ

Saliha ÖNEN SARIERİKLİ*

Gülser YARDIM**

Öz

Osmanlı Devleti'nde *Lale Devri* (1718-1730) olarak adlandırılan döneme damgasını vurarak, on üç yıla yakın sadrazamlık yapan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve önemli görevlere getirdiği damatları; Kaptan Mustafa Paşa ile Kethûda Mehmet Paşa, 1730 yılında patlak veren Patrona Halil İsyanı sonucu katledilmiştir. Bu üç devlet adamının ölümü sonrasında malları devlet tarafından müsadere edilmiştir. Müsadere edilen eşyalardan bir kısmı ise devletin iç hazinesi vasfını taşıyan Enderûn Hazinesi'ne intikal etmiştir. Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen eşyalar arasında dönem değerlendirmesi yapılması açısından fayda sağlayacak çok sayıda giyim-kuşam, mücevher, silah, kitap, ev içi döşemesi ve kişisel eşyalar mevcuttur. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen malları, onların gündelik yaşamlarına dair izler taşıdığı gibi, Osmanlı devlet yapısında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatları gibi üst rütbelerde bulunan devlet adamlarının ekonomik durumları konusunda da ipuçları vermektedir. Osmanlı devlet ricalinde, malları müsadere edilen devlet adamlarının Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen eşyaları hakkındaki bilgiye, Enderûn Hazinesi defterlerinden ulaşılmaktadır. Bu makalede; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nden temin edilen D.00018.0002.00 numaralı, 1716/1731 tarihli Enderûn Hazinesi defterinden faydalanılmıştır. Çalışmada gerekli olan tespit ve değerlendirmeler için defterin transkripsiyonu ve dönem üzerine yapılan çalışmalardan istifade edilerek kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu bağlamda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının Enderûn Hazinesi'ne aktarılan malları ve bu malların muhtevası hususunda bilgi vermek suretiyle bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Kaptan Mustafa Paşa, Kethûda Mehmet Paşa, Enderûn Hazinesi.

* Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Dalı, Nevşehir/Türkiye. E-posta: salihaonensarierikli@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3037-1059>.

** Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Nevşehir/Türkiye. E-posta: gulseroguz@nevsehir.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3338-5982>.

*** Bu Makale Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Dalı'nda Doç. Dr. Gülser YARDIM danışmalığında yazılan "Sultan III. Ahmet Dönemi Enderûn Hazinesi Gelir-Gider Defterleri 1703-1730" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Evaluation of the Property of Nevşehirli Damat İbrahim Pasha and His Grooms Transferred to the Enderûn Treasury

Abstract

Damat İbrahim Pasha from Nevşehir, who served as the grand vizier for nearly thirteen years, and his grooms whom he brought to important positions, left his mark on the period called the Tulip Era (1718-1730) in the Ottoman Empire; Captain Mustafa Pasha and Kethûda Mehmet Pasha were killed as a result of the Patrona Halil rebellion that broke out in 1730. After the death of these three statesmen, their properties were confiscated by the state. Some of the confiscated items were transferred to the Enderun Treasury, which is the state's internal treasury. Among the items delivered to the Enderun Treasury, there are many clothing, jewelry, weapons, books, interior furnishings, and personal belongings that will be useful in terms of evaluating the period. The goods delivered to the Enderun Treasury of Nevşehirli Damat İbrahim Pasha and his grooms not only bear traces of their daily lives but also provide clues about the economic status of high-ranking statesmen such as Nevşehirli Damat İbrahim Pasha and his grooms. In the Ottoman state dignitaries, the information about the belongings of the statesmen whose goods were confiscated, which were delivered to the Enderun Treasury, can be obtained from the Enderun Treasury books. In this article; D.00018.0002.00 was obtained from the Presidency State Archive. The Enderun Treasury book numbered 1716/1731 was used. For the determinations and evaluations required in the study, a conceptual framework was created by making use of the transcription of the notebook and the studies on the period. In this context, an evaluation has been made by giving information about the goods of Nevşehirli Damat İbrahim Pasha and his grooms transferred to the Enderun Treasury and the content of these goods.

Keywords: Nevşehirli Damat İbrahim Pasha, Kaptan Mustafa Pasha, Kethûda Mehmet Pasha, Enderûn Treasury.

Giriş

“Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve Damatlarının Enderûn Hazinesi'ne Aktarılan Mallarının Değerlendirilmesi” adlı makalede, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nden temin edilen Enderûn Hazinesi Defteri'nden yararlanılmıştır. Defter; Fon kodu TS.MA.d., gömlek no 18, numara D.00018.0002.00 künyesini taşımaktadır. Defter, Şubat/Mart 1716 ile Aralık/Ocak 1730/1731 tarihlerini kapsamaktadır. Ancak bu çalışmada, makalenin konusunu teşkil eden yılların kayıtları incelenmiştir. Dolayısıyla, Nisan/Mayıs 1730 ve Aralık/Ocak 1730/1731 tarihlerinde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının Enderûn Hazinesi'ne kayıt edilmiş olan malları hakkında bir değerlendirme yapılacaktır.

D. 00018. 0002. 00. künyeli defterde 245 mikrofilm görüntüsü mevcuttur. Defter iki sayfa bir mikrofilmde görüntülenecek şekilde kayıt altına alınmıştır. Bu nedenle defter numaraları hakkında bilgi verilirken 1. a ve 1. b şeklinde bir ayrıma gitmek durumunda kalındı. İlk üç mikrofilmde herhangi bir veri bulunmamaktadır. Defterdeki veri akışı dördüncü sayfa ile başlamaktadır. Ancak defterdeki verilerden, makalemizin konusu hakkında kayıtların bulunduğu 224-245 sayfaları arasındaki mikrofilm görüntülerinden faydalanılmıştır. Bu nedenle sayfa hakkında bilgi verilirken 224. sayfadan başlanacaktır.

Makalenin dayanak noktası olan “Enderûn Hazinesi” ile ilgili bugüne dek yapılan çalışmalar bir elin parmaklarını geçemeyecek kadar azdır. Bu konuda yapılan ilk araştırma; İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın “Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi” adıyla 1978 yılında Belleten'de yayımlanan makalesidir (Uzunçarşılı, 1978). Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İç Hazinesi'ni ve onun alt hazinelerini arşiv belgelerinden ve yazma eserlerden faydalanarak ortaya koymuştur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan sonra konuyu kısmen ele alan üç makale ve iki eser daha bulunmaktadır. Bunlar; Cengiz Orhonlu'nun 1998 yılında *TDV İslam Ansiklopedisi*'nde yayımlanan “Hazine” başlıklı makalesi, Arzu Tozduman Terzi'nin *Türkler Ansiklopedisi*'nde yayımlanan “Osmanlı Hazineleri” ve Ahmet Tabakoğlu'nun 2006 yılında *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler* adlı eserde yayımlanan “Osmanlı Devleti'nin İç Hazinesi” adlı makaleleridir (Orhonlu, 1998; Tozduman Terzi, 2002; Tabakoğlu, 2006). Söz konusu makalelerde anlatılmak istenen temel nokta Osmanlı Devleti'ndeki hazine kavramı olduğu için Enderûn Hazinesi'nden genel olarak bahsedilmiştir. Konu ile alakalı diğer çalışmalar ise; Gülru Necipoğlu, Fatma Ünyay Açıkgöz ve İlber Ortaylı'ya aittir. Gülru Necipoğlu 2014 yılında yayımlanan “15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı, Mimari, Tören ve İktidar” isimli eserinde Topkapı Sarayı'nı tüm yönleri ile ele almış ve Enderûn Hazinesi'nin fiziki konumu hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra genel hatları ile Enderûn Hazinesi ve onun alt bölümlerinden bahsetmiştir (Necipoğlu, 2014). Fatma Ünyay Açıkgöz, 2018 yılında

Lale Devri'nde Osmanlı Devleti ve Nevşehir adlı eserde yayınlanan “III. Ahmet Dönemi'ne Ait Bir Enderûn Hazine Defteri'nin Muhtevası” adlı makalesinde Enderûn Hazine defterlerinin içeriği konusunda bilgiler sunmuştur (Ünyay Açıkgöz, 2018). Ayrıca aynı yazar, *Tarih Yazımı Üzerine II.* adlı eserde yayınlanan “Osmanlı Harem Tarihi Araştırmalarında Kullanılabilecek İç Hazine Defterleri Üzerine Bazı Tespitler” adlı makalesinde de Enderûn Hazinesi defterlerinin, araştırmacılara hangi konularda yol gösterici olacağını ortaya koymuştur (Ünyay Açıkgöz, 2018). İlber Ortaylı ise, “Osmanlı Sarayında Hayat” isimli eserinde Enderûn Hazinesi'nden genel hatları ile bahsetmiştir (Ortaylı, 2018).

Enderûn Hazinesi defterlerinden yararlanılarak yapılan ilk derinlemesine araştırma Kadir Arslanboğa'ya aittir. Arslanboğa, 2014 yılında yayınlanan “*Osmanlı Devleti'nde İç Hazine Harcamaları (1649-1680), 31 Yıllık Enderûn Hazinesi Defteri Üzerine Bir İnceleme*” adlı eserinde 1649-1680 yılları arasındaki Enderûn Hazinesi harcamaları incelemiştir (Arslanboğa, 2014). Eserde; Enderûn Hazinesi ve işleyişi hakkında bilgiler sunulduktan sonra söz konusu yıllar arasında yapılan harcamalar kendi içerisinde tasnif edilerek sayısal veriler ele alınmıştır. Son olarak eserde yararlanılan defterin tıpkıbasımı da okuyucuya sunulmuştur. Enderûn Hazinesi üzerine yapılan çalışmalardan bir diğeri ise; Gülser Yardım'ın 2019 yılında yayınlanan “*Osmanlı Devleti'nde Enderûn Hazinesi Gelir Defteri (1783-1803), 20 Yıllık Enderûn Hazinesi Gelir Defteri Üzerine Bir İnceleme*” adını taşıyan eseridir. Yardım, eserinde Arslanboğa'nın aksine Enderûn Hazinesi'nin gelir defterini incelemiştir. Enderûn Hazinesi'nin yirmi yıllık gelirleri, ayrı ayrı başlıklar altında tasnif edilmiştir. Eserde; 1783-1803 yılları arasında Enderûn Hazinesi'nin gelir kalemleri olan; mu'tâd üzere gelen gelirler, hediyeler, muhallefattan gelen mallar, ihtiyaç üzere yaptırılan mallar, Osmanlı hanedanına mensup olanlardan geriye kalanlar ve bazı mahallerden gelen tüm gelirler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Konu ile ilgili sayısal veriler tablolar halinde sunulmuş muhakemesi yapılmıştır (Yardım, 2019). Bundan başka Ahmet Şimşirgil danışmalığında Şeyda Güneri tarafından “*Enderûn-ı Hümayûn Hazinesi Tahrir Defteri (1760)*” isimli bir yüksek lisans tezi yayımlanmıştır. Eserde; 1760 tarihli Enderûn Hazinesi defterinin kapsamlı tahlili yapılarak metnin çevirisine de yer verilmiştir (Güneri, 2019).

Makalenin konusuna dair literatür incelendiğinde; Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Lale Devrindeki faaliyetleri ve büyük damadı Kaptan Mustafa Paşa'nın kurmuş olduğu vakfiyeler hakkında çalışmalar bulunmaktadır. Lale Devri üzerine yapılan çalışmalarda neredeyse ismi dönem ile bütünleşmiş olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının sahip olduğu zenginliğe atıfta bulunan birçok eser olduğu gibi bu yaklaşıma karşı çıkan eserlerde bulunmaktadır.¹ Fakat makalede bu tartışmaların uzağında bir yaklaşım ile sadece Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının Enderûn Hazinesi'ne aktarılan malları incelenecektir. Ayrıca makalenin konusunu teşkil eden; Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının Enderûn Hazinesi'ne aktarılan malları hakkında bugüne dek herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Konu ile ilgili farklı bakış açıları ile ele alınmış çalışmalarda, muhallefât kayıtları örneklerinden çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Tülay Artan 2000 yılında *Toplum ve Bilim Dergisi*'nde yayınlanan, “18. Yüzyılın Başlarında Yönetici Elitin Saltanatın Meşruiyet Arayışına Katılımı” adlı makalesinde; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nden elde edilen muhallefât kayıtlarını inceleyerek söz edilen devlet adamlarının, Lale Devri'ndeki yükselişlerinden bahsetmiştir. Artan, çalışmasında yer yer bu devlet adamlarının hazineye aktarılan malları hakkında detaylı bilgiler vererek sahip oldukları güç sembolleri hakkında değerli bilgiler sunmuştur (Artan, 2000). Konu hakkında bambaşka bir bakış açısı ile yapılan bir diğer çalışma ise; Selim Karahasanoğlu'nun 2012 yılında *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*'nda sunulan “*Osmanlı Uygulamasında Müsadere: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Ait Muhallefat Zaptı Örneği*” adlı makalesidir. Karahasanoğlu, çalışmasında daha çok Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının muhallefât kayıt örneklerinden yola çıkarak muhallefât kayıtlarının nasıl incelenmesi gerektiği konusunda değerli bilgiler sunmuştur. Ancak yapılan çalışmalarda, muhallefâta bulunan eşyaların ayrıntılı bilgisi sunulmamış ve kimi zaman bu malların Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatları arasında kime ait olduğu konusunda bir ayırım yapılamamıştır (Karahasanoğlu, 2012).

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının mallarından Enderûn Hazinesi'ne aktarılan malların kaydı Defterdar Efendi, Rûz-nâmçe-i evvel ve Ser-gulâm-ı Bakî Ahmed Ağa tarafından yapılmıştır.

¹ Bakınız; Refik, 1915; Aktepe, 1958; Evin, 2014; Karahasanoğlu, 2012; Dinç, 2018; Emecen, 2018; Aktepe, 1969.

Defterin ilgili kısmı “*Mâh-ı mezbûrda maktûl sadrazam İbrahim Paşa ve kethudâsı Mehmet Kethudâ ve Kapudan Mustafa Paşa'nın muhalledâtlarından def'a def'a teslim-i hazine-i hümayûn olunub irâd-ı kayd olunan eşyadır*” şeklindeki bir bilgilendirme ile başlamıştır. Defterde, eşyaların özellik ve miktarı verilirken söz konusu eşyanın Damat İbrahim Paşa ve damatları arasında kime ait olduğu hakkında da bilgi verilmiştir. Ancak defterin bazı kısımlarında, Damat İbrahim Paşa ve damatlarının muhalledatları aynı anda tutulmuş olduğundan mahlût (karışık) ibaresi ile Enderûn Hazinesi'ne aktarılan mallar hakkında açıklama yapılmıştır. Defterde; eşyaların cinsi, adedi ve durumu gibi özellikleri hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca, Enderûn Hazinesi'ne aktarılan eşyanın ilerleyen süreçte hazinenin hangi birimine teslim edildiği ve nasıl değerlendirildiğine dair bilgiler de mevcuttur. Bu bağlamda defterde dikkat çeken noktalardan biri kürk, kaftan gibi eşyalar bir süre Enderûn Hazinesi'nde saklandıktan sonra gerekli görülen durumlarda başka devlet görevlilerine ihsan edilmiş veyahut başka bir eşyanın yapımında kullanılmak üzere sarf edilmiştir. Takı, mücevher ve değerli taşlar ise aynı şekilde ya başka bir eşya için kullanılmış ya da Darphane-i Âmire'ye gönderilerek bozdurulmuştur.

Çalışmanın amacı; Osmanlı Devleti'nde “*Lale Devri*” olarak adlandırılan döneme damgasını vurmuş olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve 1730 Patrona Halil İsyanı'nda onunla beraber katledilen damatlarının, Enderûn Hazinesi'ne aktarılan malları hakkında bir değerlendirme yapmaktır.

1. Enderûn Hazinesi

Hazine kelimesinin sözlük anlamı, para veya sair kıymetli eşyaların saklanması mahsus yer, sandık veya depodur. Devlet idaresinde ise hazine kelimesinin daha geniş bir anlam ifade ettiği görülmektedir (Uzunçarşılı, 1984: 365). Sözlükte *bir şeyi saklamak, biriktirmek* anlamına gelen hazn kökünden mekân ismi olan hizâne kelimesi Türkçeye hazine şeklinde geçmiş ve 13. yüzyılda hazne biçiminde de kullanılmıştır (Orhonlu, 1998: 130). Nitekim bir devletin hazinesi ile kastedilen anlam, devletin varlığını sağlayacak her türlü para ve kıymetli eşyanın toplandığı, yönetim sınırları içerisinde elde edilen bütün gelirlerin muhafaza edildiği ve aynı zamanda devletin yapmakla mükellef olduğu her türlü masrafların karşılandığı bir kurumdur. Bu anlamıyla da hazineye, sadece para veya kıymetli eşyaların saklandığı bir sandık olmaktan ziyade devletin idarî mekanizmasının sürekliliğini sağlayan, para giriş-çıkışlarının sürekli bir şekilde yaşandığı önemli bir finans kurumu olarak bakmak daha yerinde olacaktır (Uzunçarşılı, 1984: 365).

Osmanlı Devleti hazinesi, kuruluşundan 18. yüzyılın ortalarına kadar Birûn ve Enderûn adlarını taşıyan iki hazineden oluşmaktaydı. Ancak bu ayırımın hangi dönemde kesin olarak şekillendiği bilinmemektedir. Fatih Sultan Mehmet'in (1451-1481) teşkilat kanunnamesinde, baş defterdarın bütün devlet mallarının nazırı durumunda olduğundan söz edilmesi ve yine burada “*Ceyb Harçlığı*” tabirine rastlanması bu ayırımın yavaş yavaş meydana geldiğini işaret etmektedir (Orhonlu, 1998: 130). Birûn hazinesi, devletin umumi gelirlerinin toplandığı ve gerekli harcamaların yapıldığı hazinenin geniş manasını karşılamaktaydı. Yani “*Taşra Hazinesi*”, “*Hazine-i Amire*”, “*Maliye Hazinesi*” veya “*Divân-ı Hümayûn Hazinesi*” adlarıyla da anılan dış hazine, gelirlerin toplandığı ve muayyen kanunlarla mahallerine sarf edildiği devletin esas hazinesi konumundaydı (Tozduman Terzi, 2002: 893).

Enderûn Hazinesi ise fonksiyon itibarıyla kıymetli para, mücevher ve eşyaların saklandığı bir depo veya sandık vazifesini görmekteydi. Osmanlı belgelerinde kimi zaman “*Hazine-i Hassa*” adıyla da anılan bu hazine, Hazine-i Amire'nin yedeği durumundaydı. Nitekim Hazine-i Amire'nin ihtiyaçtan fazla olan geliri sarayda, İç Hazine'de muhafaza edilirdi. Bu hazine sadece altın, gümüş ve değerli mücevherat gibi nakdi kıymetlerin saklandığı yer değil, aynı zamanda değerli kumaşların, halıların vesair değerli eşyanın da muhafaza edildiği bir hazine görünümündeydi (Uzunçarşılı, 1984: 365).

Enderûn Hazinesi; Hasoda, Bodrum, Çilhane, Raht (has ahur), Hil'at ve Ceyb-i Hümayûn hazinelerinden oluşmaktadır. Raht Hazinesi kıymetli koşum takımları ve benzeri eşyaların muhafaza edildiği, Hil'at Hazinesi de muhalledatlardan gelen eşyaların, kürklerin saklandığı yer idi. Çilhane Hazinesinde ise şal, kuşak, hediye olarak gelen eşyalar, kıymetli kumaşlar, tütsü için kullanılan öd ve anberler muhafaza edilirdi. Bunun yanında burada, Osmanlı hanedanının yeni üyeleri olan şehzâde ve sultan doğumlarında sunulan hediyeler ve değerli pek çok eşya saklanırdı. İfraz Hazinesi meskûkâtın

saklandığı bölüm olup burada bulunan altın ve gümüş lazım oldukça sikke kesilmesi için Darphane'ye gönderilmekteydi. Yine Bodrum Hazinesinde altın ve gümüş sikke ve çubukları bulunmaktaydı. Ceyb-i Hümâyûn hazinesi ise padişahın özel hazinesi olarak işlev görmekte idi (Sahillioğlu, 1993: 465).

Enderûn Hazinesi, 17. yüzyılın ortalarına kadar yaklaşık olarak 110 görevli ile idare edilmiştir. Bu görevlilerin başında hazinedarbaşı ve hazinedar yardımcısı bulunmaktadır. 1772 yılına gelindiğinde Enderûn Hazinesinde çalışan görevli sayısı 157'e yükselmiştir. 18. yüzyılın sonunda hazine, kethûda tarafından yönetilmiş ve yardımcılığını da başkâtip yapmıştır (Orhonlu, 1998: 130).

2. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve Damatları

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, kendisi tarafından imar edilerek Nevşehir adı verilen köyde doğmuştur. Babası İzdin voyvodası Ali Ağa'dır. İbrahim Paşa, saraya alınarak baltacı ocağına verilmiş ve o sırada şehzâde Ahmet ile tanışmış ve hizmetinde bulunmuştur. Daha sonra dârü's-sa'âde ağası, yazıcı ve Haremeyn muhasebecisi olmuştur (Uzunçarşılı, 2011: 147). Sultan III. Ahmet'in saltanatının ilk yıllarında onun güvenilir bir adamı olan İbrahim Paşa, birkaç defa sultandan vezirlik teklifi aldıysa da kendisini hazır hissetmediği gerekçesi ile bu teklifi kabul etmemiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda süratle terfi alarak rûz-nâmçe-i evvel, mîr-âhûr-ı evvel ve vezirlikle rikâb-ı hümâyûn kaymakamlığına yükselmiştir. Sultan III. Ahmet'in, sadrazam Şehit Ali Paşa'dan dul kalan kızı Fatma Sultan ile evlendirilmiştir (Aktepe, 1993: 441). Böylece damad-ı şehr-yârî olan İbrahim Paşa, Avusturya seferleri sırasında (1717-1718) ikinci vezir rütbesiyle rikâb kaymakamı olarak İstanbul'da padişahın yanında kalmıştır. Avusturya ve Venedik ile savaşa son verecek mütarekenin görüşülmesi sırasında III. Ahmet'in sadrazamlık teklifini kabul etmiştir (9 Mayıs 1718) (Aktepe, 1969: 115; Uzunçarşılı, 2011: 167; Dinç, 2018: 204). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, sadrazam olduktan sonra 1730 *Patrona Halil İsyanı*'nda kendisi ile aynı sonu paylaşan damatları; Kaptan Mustafa Paşa ve Kethudâ Mehmet Paşa'yı devlet idaresinde önemli görevlere getirmiştir.

Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa, 18. yüzyılın ilk yarısında yaşamış ve 1730 *Patrona Halil İsyanı* esnasında katledilmiş bir Osmanlı veziridir. Validesi tarafından Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın soyuna mensuptur. Bu itibarla yine anne tarafından Köprülü Mehmed Paşa'nın da torunudur. Mustafa Paşa'nın şöhreti ise Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya damat olduktan sonra ve daha ziyade 1718-1730 seneleri arasında ortaya çıkmaktadır (Aktepe, 1969: 115). Küçük yaşta saraya alınan Kaptan Mustafa Paşa, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın dârü's-sa'âde ağası yazılıcılığı sırasında Paşa ile yakın ilişkiler kurmuş ve kızıyla evlenerek ona damat olmuştur. Esas şöhretini bu tarihten sonra yakalayan Mustafa Paşa, 1717 yılında mîr-âhûr-ı sanî daha sonra kapıcılar kethudâlığı görevlerine gelmiştir. 1718 yılında vezir rütbesiyle nişancı ve İstanbul kaymakamı tayin edilen Mustafa Paşa, Eylül 1721'de Kaptan-ı Derya Hoca Süleyman Paşa'nın ölümü ile boşalan kaptan-ı deryalık vazifesini almıştır. Kaptan-ı deryalık görevi süresince İstanbul'dan ayrılmayan Kaptan Mustafa Paşa, Lale Devri yıllarında tertiplenen toplantılara, eğlencelere ve helva sohbetlerine, sadrazam İbrahim Paşa ile katılmış bu sayede Osmanlı Devleti içindeki konumunu güçlendirmiş, saray erkânı arasında hızla ün yapmıştır (Atak, 2020: 169). Mustafa Paşa, son günlerinde ise İstanbul kaymakamı olarak tayin edilmiştir (Aktepe, 1969: 115).

Osmanlı Devleti'nde Kethudâ, bazı devlet görevlilerinin işlerini yürüten yardımcı vasfındaki kişilerdi. Devletin en üst kademesinde görev yapan sadrazamdan en alt seviyesindeki görevliye kadar pek çok kişinin kethudâ unvanını taşıyan yardımcısı bulunmaktaydı. Osmanlı devlet teşkilatındaki kethudâlar arasında en önemlisi ise sadâret kethudâsıydı (Canatar, 2002: 333). Bu kethudâlardan biri de 18. yüzyılın önemli devlet adamlarından olan Kethudâ Mehmed Paşa idi. Hakkında kaynaklarda çok az bilgi bulunan, Kethudâ Mehmed Paşa, İbrahim Paşa'nın yine ilk evliliğinden bir başka kızı, Hibetullah Hanım ile evlendirilmiş ve 1719 sonrasında, Osmanlı Devleti'nin iç işlerinden sorumlu sadâret kethudâlığı makamına getirilmiştir. Üstelik Kethudâ Mehmet Paşa, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın hemşerisi ve onun kapı halkı içinden yetişmiş bir devlet adamıdır (Artan, 2000: 295).

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatları 1730 *Patrona Halil İsyanı* sonucunda katledilmiş ve malları müsadere edilerek Enderûn Hazinesi'ne intikal etmiştir. Söz konusu devlet adamlarının, hazineye

aktarılan malları sayıca olduğu gibi çeşit bakımından da oldukça dikkat çekicidir. Aşağıda, bu üç büyük devlet adamının hazineye aktarılan eşyaları hakkında bilgi verilecektir.

3. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve Damatlarının Enderûn Hazinesi'ne Aktarılan Malları

Osmanlı Devleti'nde devlet görevlilerinin malları, azilleri yahut katilleri ardından müsadere edilmiştir. Sözlükte “ısrarla istemek” anlamındaki sudûr kökünden türeyen ve “çekip almak” manasına gelen müsadere, devlet tarafından hazineye irat kaydetmek veya bir süre koruma altına almak üzere ceza veya tedbir olarak bir mala el konulması tasarrufudur (Tomar, 2006: 65). Osmanlı Devleti'nde Müsadere Usulü, devletin ilk devirlerinde yalnız devlet malını zimmetine geçirenlerle isyancılar hakkında uygulanan bir ceza türü iken zamanla merkezî yönetime siyasî ve iktisadî menfaat sağlamak amacıyla başvurulmuş bir vasıta haline almıştır (Öğün, 2006: 67). Müsadere ile birlikte pek çok yerde karşımıza çıkan muhalledat kavramı ise ölen veya öldürülen bir kişinin geride bıraktığı, müsadereye konu olan eşya, emlak, havyan, alacak ve borç gibi her türlü varlığı ifade etmektedir (Ünal, 1987: 95-111).

Müsadere edilen eşyalar hakkında bilgiye, muhalledat kayıtları ve tereke defterlerinden ulaşılabildiği gibi Enderûn Hazine defterlerinden de ulaşabilmektedir. Selim Karahasanoğlu, “*Osmanlı Uygulamasında Müsadere: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Ait Muhalledat Zaptı Örneği*” adlı makalesinde; Osmanlı tarihinde mal varlığının müsadere meselesinde, devleti en yoğun şekilde uğraştırmış devlet adamının Nevşehirli Damat İbrahim Paşa olduğunu belirtmektedir. Karahasanoğlu'na göre bu kargaşanın sebebi; Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının, 1730 Patrona Halil İsyanı'nda aynı anda katledilmeleri ve muhalledat kayıtlarının da bu nedenle birlikte tutulmuş olmasıdır. İncelediğimiz defterdeki veriler, Karahasanoğlu'nun söylediklerini doğrulamakla birlikte bir takım farklılıklar bulunmaktadır. D. 00018. 0002. 00. künyeli Enderûn Hazine defterinde, malların kaydı yapılırken neredeyse tamamına yakınında kime ait olduğu konusunda bilgiler bulunmaktadır. Ancak; Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının ferdi olarak değerlendirilmesi mümkün olmayan eşyaları “Mahlût” (karışık) bilgisi verilerek Enderûn Hazinesi'ne aktarılmıştır. Bu durum defterin sadece 239 numaralı sayfasında karşımıza çıkmıştır (TS. MA. d. nr. 00018. 0002. 00, s. 239 a, 239 b).

3.1. Damat İbrahim Paşa'nın Enderûn Hazinesi'ne Aktarılan Malları

1730-1731 yıllarını kapsayan D. 00018. 0002. 00. künyeli Enderûn Hazine defterinde gerek Damat İbrahim Paşa'nın gerekse damatlarının hazineye aktarılan malları hakkında detaylı bilgi verilmiştir. İncelenmiş olan Enderûn Hazine defterinde, Damat İbrahim Paşa'nın hazineye aktarılan malları hakkındaki veri akışı “*Bin yüz kırk üç senesi rebi'ül-evvel'de vakî harc-ı hâssa defterinden bir mücib müfredât irâd-ı kayd olunan ecnâs² nukûd³ ve eşya vesâ'iredir*” bilgisi altında kayıt edilmiştir. Bkz; (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 224a)

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Enderûn Hazinesi'ne aktarılan malları arasında 2137 kuruş 137 kese değerinde nakit para bulunmaktadır. Paşa'nın silahdar ve çukadârı vasıtası ile hazineye ulaştığı belirtilen paraların muhteviyatı ise şöyledir; 391 aded 1305 kuruş Cedid İstanbul altını⁴, 74 aded 185 kuruş Zer-i mahbûb⁵, 390 aded 487 kuruş ^{صنفة} zer-i mahbûb ve 58 aded 159 kuruş Mısır Zincirli altın. Paşa'nın

² Ecnâs; cinsler, türler, neveler, çeşitler anlamına gelmektedir. (Parlatır, 2016: 380)

³ Nakit paralar, kıymetli eşyalar. (Parlatır, 2016: 1305)

⁴ İkinci Mustafa döneminde döktürülen altın paradır. (Parlatır, 2016: 239)

⁵ Osmanlı döneminde kullanılan ve yirmi beş kuruş değer biçilen bir tür altın paradır. (Parlatır, 2016: 1866) İlk defa II. Mustafa zamanında basılmış ve tedavüle çıkmış, çok rağbet gördüğünden zer-i mahbûb (sevilen altın) adıyla anılmıştır. Bu paranın, Mısır'da basılan altının piyasada çoğalıp İstanbul'da basılanların azalması sebebiyle 1696'da çıkarılan cedid eşrefî altınıyla bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Bu altın para üzerinde padişah tuğrası da yer aldığı için ayrıca “yeni tuğralı, cedid eşrefî, tuğralı” diye adlandırılmıştır. Detaylı bilgi için bakınız; (Artuk, 2013: 281)

müsadere edilen top sorguç⁶ ve zümrütlü ayna⁷ cinsinden eşyaları darphaneye gönderilerek müceddeden⁸ yaptırılmış, elde edilen 924 dirhem ve 3 altından 1200 dirhemi Hazine-i Hümayûn'a kayıt edilmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 224b).

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın mallarından olmak üzere Enderûn Hazine defterine yapılan kayıtlarda kıyafet türünden eşyalar oldukça kapsamlıdır. Bir kıyafetin Enderûn Hazine defterine kaydı yapılırken rengi, miktarı, deseni ve şekli gibi özellikleri belirtildikten sonra eşyanın ilerleyen süreçte nasıl sarf edildiği hakkında da bilgiler verilmiştir. Defterde, "*Maktûl İbrahim Paşa'nın katlinden bir gün mukaddem çukadârının yüz sürdüğüdür*" bilgisi verildikten sonra Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya ait kıyafetlerin kaydı yapılmıştır. Paşa'nın kıyafetleri arasında kürk, kaftan ve kuşaklar bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde kürk, saray ve devlet erkânının giydiği bir tür üniforma niteliği taşımaktaydı. Sadrazamlar, vezirler ve yüksek rütbeli devlet görevlileri resmi giysi olarak kürk giymekteydi. Kürkün niteliği, biçimi ve süslemeleri sahibinin rütbe ve görevini yansıtır (Ayhan, 2000, s. 195). Bu sebepten olsa gerek, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın da muhalefâtından hazineye aktarılan kıyafetler içinde sayıca en fazla olanı kürklerdir. Paşa'nın muhalefâtından kâkum, erkân, serhaddi⁹, beyaz tilki, siyah tilki, kokarca, kuzu, kontoş¹⁰, vaşak, çalkafa ve samur olmak üzere 182 adet kürk, Enderûn Hazinesine nakledilmiştir.¹¹ Çuka, sof, canfes¹² ve keremsûd¹³ gibi değerli kumaşlar ile kaplanan kürklerde zümrütten bezemeler oldukça fazla kullanılmıştır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 224b, 229a, 229b, 230a, 241b, 242a, 242b, 243a, 243b).

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın kıyafetleri içinde kürklerden sonra en çok bulunan kıyafet, kuşaklardır.¹⁴ Paşa'nın Fatma Sultan Sarayı, Cirit Meydanı ve taş odadan hazineye teslim edilen kuşakları çengel ve gecelik kuşak olmak üzere 48 adettir. (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 225b, 226a, 227b, 228a, 231a, 231b) Bunlardan başka; 40 adet donluk şal, 18 adet atlas dizlik ve 21 adet şal kuşak, 44 adet kutni donluk, kırmızı ve siyah çuka kerrâke¹⁵, siyah çuka kaplı başlık, sof kerrâke, mücevher sof kerrâke, entari, Londra kaftanı, kaftan, dülbend ve dolamanın kaydı bulunmaktadır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 224b, 241b, 242a, 242b, 243a, 243b).

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın, Enderûn Hazinesi'ne aktarılan eşyaları arasında kişisel eşyaları da mevcuttur. Paşa'nın Fatma Sultan Sarayı'ndan elde edilen kişisel eşyaları; 100 adet elmas 18 lal ve 22 gök yakutla bezenmiş balık dişi işlemeli sakal tarağıdır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 227a).

⁶ Sorguç, başa takılan çelenk anlamına gelmektedir. (Parlatır, 2016: 1525) Padişahın kendine bağlı bir hükümdarı, başarılı bir vezirini ya da komutanını ödüllendirmek üzere verdiği değerleri armağanlardan biridir. Ancak padişahın sorguçları, kullanılan taşların kalitesi ve görkemiyle diğerlerinden farklıdır. Bir güç simgesi halinde sarıgnın ya da başörtüsünün üzerine takılan bitkisel veya damla biçimli sorguçların yükseklikleri üzerine takılan tavus kuşu tüyü gibi tüylerle artırılırdı. Ayrıntılı bilgi için bkz: (İrepoğlu: <http://www.antikalar.com/osmanlida-mucevher-gelenegi>, 22.02.2022). Yukarıda bahsi geçen top sorguç defterde bu şekilde anlatılmıştır; "*Zeminleri ayna meşin elvan minakâri doksan dört elmas ve altmış yakutla müzeyyen tob sorguç kıta 2.*" Sorguçların üzerindeki doksan dört elmas ve altmış yakut darphaneye gönderilmiştir. (BOA.TS.MA.d, nr. D. 00018.0002.00, s. 224b)

⁷ Sözü geçen ayna bu şekilde tanımlanmıştır; "*Siyah kadife üzere incilü ve ortası birer zümrütlü ayna aded 1.*" BOA.TS.MA.d D.00018.0002.00, s. 224b)

⁸ Yeniden, sil baştan. (Parlatır, 2016: 1157)

⁹ Kısa, altun ve gümüşle süslü samur kürk. (Parlatır, 2016: 1491).

¹⁰ Tatar beylerinin giydikleri dar kollu üst giysisidir. (Parlatır, 2016: 920)

¹¹ Osmanlı Devleti'nde kürk, ilk zamanlarda daha çok soğuktan korunmaya yönelik bir ihtiyaç iken zamanla lüks haline gelmiştir. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderek artan ve mali sıkıntılarının ortaya çıkışıyla birlikte hükümet tarafından kontrol edilmeye çalışılan bu tüketim II. Mahmud zamanında yapılan yeniliklere kadar devam etmiştir. 17. yüzyıl Osmanlı piyasasında samur, vaşak, zerdava, kakum, tilki, karsak, Karagan tilkisi, sansar, sincap çalkafa, tavşan, kokarca, çakal, kuzu, kedi kürkleri görülmektedir. Bu postların hayvanın cins ve özelliğine göre sırt, kafa, nafe, boyun, paça gibi kısımları ayrı ayrı ve her biri iki ya da üç kalitesiyle piyasada bulunurdu. Ayrıntılı bilgi için bakınız; (Karaca, 2002: 568)

¹² İnce, parlak ve genellikle iki renkli ipek kumaş. (Parlatır, 2016: 234) Bir tek kat çözü, tek kat atkı sıra ile örgü gibi dokunur. Eskinin mat, düz ipekli kumaşlarından. Kadın elbiseleri ve kaftanlarının etek içi, kol ağzı ve önlerini astarlamak için kullanılır. Yanardöner, kumru göğsü, dama taşı gibi çeşitleri bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz; (Gürsu, 1988: 27)

¹³ Bir tür ipekli kumaş. (Parlatır, 2016: 884)

¹⁴ Kuşak veya kemer hem erkeklerin hem de kadınların kullandıkları giysiyi tamamlayan önemli bir aksesuardır. Aynı zamanda altun, gümüş ve çeşitli kıymetli taşlarla süslenmiş bir ziynet eşyasıdır. Bkz; (Tekin, 2018: 538)

¹⁵ İnce softan yapılmış hafif ve dar üstlük elbise anlamına gelmektedir. (Parlatır, 2016: 885)

Fatma Sultan Sarayı, Çınar Çeşmesi'nden Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen eşyalar ise kutular içinde çok miktarda panzehir¹⁶, 4 adet dürbün, 17 adet dürbünlük, 3 adet elmaslı gözlük, incizümrüt ve lal ile bezenmiş bir adet tarak ve tarak kesesi, 126 adet akrep ve koyun saati, 40 adet elmas yakut ve altın ile bezenmiş saat zinciri, 20 adet saat zarfı ve bir adet bıçak şeklinde göstergeci (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 227b, 231a). Bunların yanı sıra kehribar, altın, taş, billür ve elmas ile bezeli 15 adet kutu, bir adet altın kürdan, bir adet zincirli kese, 29 adet tespih, bir adet keman, bir adet eldiven, bir adet çanta ve balık dışı işlemeli bir adet cep aynasının da kaydı bulunmaktadır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın, deftere son kez kayıt edilen şahsi eşyaları ise şu şekildedir; 21 adet altın kesesi, 1 adedi mücevher olmak üzere 8 adet düz macun hokkası, 4 adet küçük kutu ve 30 adet sim zarflı akrep ve koyun saatidir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 226b, 227a, 228a, 228b, 229a, 231a, 232b, 233a). Müsadere edilerek hazineye aktarımı gerçekleşen eşyalar sadece bu tür eşyalar ile sınırlı değildir. Paşa'nın müsadere edilen eşyaları arasında takılarda bulunmaktadır.

Tetkik edilen muhalefât defterlerinde Osmanlı erkeklerinin, kadınlar kadar olmasa bile genel olarak takı kullandıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Kaynaklarda bu hususta birçok bilgiye tesadüf etmek mümkündür (İrepoğlu, 13 Şubat 2022). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın da Enderûn Hazinesi'ne aktarılan eşyaları arasında takılar bulunmaktadır. Paşa'ya ait bu takılar; hâtem, bilezik, küpe ve değerli taşlardır. Paşa'nın katlinin hemen ertesi gününde Ali Ağa vasıtasıyla teslim edilen hâtemler¹⁷ genellikle kebîr ve düz elmaslıdır. Paşa'nın katlinin ertesi gününde yeni sadrazam tarafından hazineye teslim edilen hâtemler ise elmas, gökyakut ve zümrütle bezenmiştir. Defterde, hâtemlerden bahsedilirken büyüklüğü, adedi, rengi ve durumu hakkında bilgiler verilmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 224b). Paşa'nın hazineye aktarılan takıları arasında 4 adet bilezik de bulunmaktadır. Bu bileziklerin Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya mı yoksa zevcesi Fatma Sultan'a mı ait olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak Paşa'nın hazineye aktarılan eşyaları arasında bulunduğundan, bileziklerin bilgisini vermek durumundayız. Bileziklerden ikisi kırmızı mine işlemeciliği ile bezenmiş altındır. Diğer ikisi ise akarsu model ve düz altın bileziktir. Bileziklerden başka kebîr, vasat ve sagîr olmak üzere zümrütlü 52 adet düğme ile altın taşlı iğnelik bulunmaktadır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 226b, 227a). Fatma Sultan Sarayı'ndan Enderûn Hazinesi'ne ihraç edilen eşyalar arasında ise bir adet pazı-bend¹⁸, bir çift bilezik, 2 adet yüzük, 7 adet inci, 2 adet yakut, 3 adet zümrüt ve 2 adet düğme takım vardır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 228b). Bunlardan başka bir sandık içinde hazineye getirilen 21 adet hâtemden söz edilmektedir. Hâtemlerin birinde *İbrahim* ismi birinde ise *Fatma* ismi yazmaktadır. Sandık içinde bulunan diğer eşyalar ise 2 adet yakut, 4 adet zümrüt ve 3 tanesi abdest küpesi olmak üzere 4 adet küpedir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 229a). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya ait olduğu belirtilerek farklı zamanlarda deftere kaydı yapılan başka takılarda bulunmaktadır. Bunlar; 4 adet altın saat, 3 adet saat zinciri, 42 adet yakut, 101 adet elmas, 34 adet zümrüt, 90 adet lal, 87 adet hâtem, bir adet pazı-bend, bir adet bilezik, bir adet zih-gir¹⁹ ve 11 adet küpedir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 232b, 233a, 239b).

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın eşyaları arasında birçok türde kumaş da bulunmaktadır. Fatma Sultan Sarayı'ndan teslim edilen kumaşlar; çuka, kesme, elvan sof, bürümcük, telli irak şahî, telli hatayî, taraklı alaca kutnî, basma telli dastar, Acem keçesi, Acem hatayisi, Acem tomarı, entarilik parça, keremsûd, telli necef haresi, yastıklık parça, telli dîbâ, süzenî, Şam alacası ve atlas gibi kumaşlardır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 230a, 230b). Defterde; Defterdar Efendi, Rûz-nâmçe-i evvel Mehmed Efendi ve Ser-gûlam Baki Ahmed Ağa vasıtasıyla Enderûn Hazinesi'ne getirildiğinden söz edilen çok çeşitli kumaşlardan da bahsedilmiştir. Bu kumaşların miktarı çoğu zaman adet olarak verilirken çok nadir olarak da top şeklinde verilmiştir. Miktarı, adet olarak kaydedilen kumaşlar; 66 adet alaca, 78 adet keremsûd, 262 adet bağderi, 11 adet irak şahî, 115 adet kutnî, 16 adet siyah tilki paçası parçaları, 18 adet Acemdîbâsı, 107 adet donluk şal, 79 adet şal kuşak, 34 adet kuşak, 49 adet elvan şal, 36 adet bürümcük şal, 32 adet Fransız işlemesi şal ve 8 adet İstanbul dîbâsıdır. Miktarından top olarak söz edilen kumaşlar; 18 top irak şahî ve 10 top havlı softur. Miktarı hakkında bilgi verilmeyen kumaşlar ise atlas, hatayî, Nemçe dîbâsı, kadife,

¹⁶ Panzehir; zehirlenmeye karşı içilen ilaçtır. (Parlatır, 2016: 1337)

¹⁷ Hatem, yüzük ve mühür anlamına gelmektedir. (Parlatır, 2016: 597)

¹⁸ Kol bağı, ziynet veya kuvvet için kola bağlanan gümüşten veya sırma ile işlenmiş meşinden korumalık. (Parlatır, 2016: 169)

¹⁹ Ok atanların parmaklarına geçirdikleri yüzüktür. (Parlatır, 2016: 1874)

bürümcük ve sandal gibi kumaşlardır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 230a, 230b, 241b, 242a, 242b, 243a, 243b).

Günümüzde olduğu gibi Osmanlı döneminde de insanoğlunun yaşam alanlarının en önemlisi şüphesiz mutfaktı. Mutfak, İnsanoğlunun biçimlendiği, yaşamla bağ kurduğu ve hayatın devamını sağlayan en önemli mekânlardan biridir. Bu bakımdan her muhallefâtta olduğu gibi Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın da muhallefâtında mutfak gereçleri bulunmaktadır. Paşa'nın farklı mekânlardan hazineye teslim edilen mutfak gereçleri içinde altın ve gümüş kaplama kapların yanı sıra fağfuri²⁰ ve mertebâni²¹ porselenler bulunmaktadır. Kaşık, ibrik ve kahve askısı gibi sapı bulunan gereçlerde balık dişi ve abanos²² gibi materyaller kullanılmıştır. Paşa'nın, Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen mutfak gereçleri; sürahi, maşraba, bardak tası, kahve tepsisi, kahve askısı, şeker kutusu, salep, şarab ve kahve ibriği, kahve süzgeci, leğen, fincan zarfı²³, fağfuri bardak, fincan, billûr kahve makraması, hoşaf kaşığı, buhurdan, kildan, kavanoz, balta, yekmerdi ve tabak gibi eşyalardır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 224b, 225a). Defterde; bu eşyalar kayıt altına alınırken boyut ve miktarları hakkında bilgiler verilmiştir. Paşa'nın hazineye teslimi yapılan mutfak eşyaları ise şu şekildedir;

Tablo 1. “Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Enderûn Hazinesi'ne Teslim Edilen Mutfak Eşyaları” (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 241b, 242a, 242b, 243a, 243b)

Kahve makraması Aded 10	Kildan Aded 10	Buhurdan Aded 10	Şekerdan Aded 10
Nalbeki Aded 8	Sürahi Aded 3	Tas ve kapağı Aded 6	Bardak tası Aded 230
Matara Aded 2	Sim kenarlı tepsi Aded 14	Kahve tepsisi Aded 4	Şamdan Aded 21
Kahve altı lenkir Aded 48	Sim şeker kutusu Aded 3	Kahve askısı Aded 3	Kahve ibriği Aded 14
Fincan zarfı Aded 28	Mum sofrası Aded 7	Makaras Aded 3	Fincan Aded 17
Leğen Aded 7	İbrik Aded 3.		

Yukarıda bahsi geçen malzemeler dışında Paşa'nın eşyaları arasında çok sayıda silah da bulunmaktadır. Fatma Sultan Sarayı'ndan Silahdar Ağa, Rûz-nâmçe-i Evvelve Ser-gûlam Ahmet Ağa vasıtasıyla Enderûn Hazinesi'ne aktarılan silahlar arasında 16 adet kılıç bulunmaktadır. Bu kılıçlar genel olarak kabzasından kabza tepesine kadar elmas, yakut ve zümrütler ile bezenmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 224b, 225a, 227b). Kılıçların kabzalarında gül motifi, minakâri²⁴ ve balık dişi işlemelerine sıklıkla yer verilmiştir. Kılıçlarda hâkim olan renkler ise siyah, dudu burnu, mavi, kırmızı, lacivert, yeşil ve beyazdır. Siyah renk, kılıçların kabza kısımlarında daha yoğunken zemininde söz edilen diğer renklere de yer verilmiştir. Kılıçların kemer bentlerinde kûfi²⁵ hatıyla yazılmış kelime-i şahadet, Ayet-i Kerime ve maşallah yazıları bulunmaktadır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 225a, 225b, 226a, 226b). Paşa'nın, Fatma Sultan Sarayı ve bu sarayın farklı mekânlarından teslim edilen silahları arasında 40 adet hançer, 46 adet bıçak ve 2 adet gaddâre²⁶, 4 adet balta, 4 adet tirkeş²⁷, 1 adet rikab²⁸ ve 6 adet hançer bağı ile 1 adet bıçak bağı bulunmaktadır. Hançer ve bıçakların kını ve kabzası altın, zümrüt,

²⁰Çin'de imparatorlar için porselenden veya eski madenden yapılan Çin tabağıdır. (Parlatır, 2016: 432)

²¹Hindistan'ın Mertaban yöresinde yapılan çini işi kap. (Parlatır, 2016: 1065)

²²Uzun süre suda kalmasından dolayı sertlik, siyahlık kazanan bir tür ağaç. (Parlatır, 2016: 30)

Zarf sözcüğü geniş anlamda bir nesneyi sarıp, çevreleyen, koruyup taşıyan ögeyi ifade etmektedir. Fincan zarfları genellikle, ağız kısımları fincanınkinden biraz aşağıda olmak üzere, dudak payı bırakılarak yapılırdı. Zarf yapımında altın gümüş, bakır, akik, yeşim, necef, yıldız taşı, fildişi vb değerli taşlar ve madenler kullanılıyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz; (Bilirgen: 13. 02. 2022)

²⁴Mine işlemeciliğidir. (Parlatır, 2016: 1095)

²⁵Arapçanın en eski yazı sili olup düzgün köşeli bir biçimi vardır. (Parlatır, 2016: 930)

²⁶Ağır ve iki tarafı keskin bire tür kılıç, küçük tabanca anlamlarına gelir. (Parlatır, 2016: 482)

²⁷Tirkeş; ok kuburu, okluk. (Parlatır, 2016: 1726)

²⁸Ata binmeye yarayan demir ayaklık anlamına gelir. (Parlatır, 2016: 1413)

yakut ve elmas ile bezenmiştir. Hançer ve bıçaklarda yoğun olarak mine işlemeciliği kullanılırken mavi, beyaz, gülgünü, yeşil ve lacivert renkleri hâkimdir. Kabzalarında ise balık dişi motifi kullanılmıştır. Hançer ve bıçaklarda Çerkesî, Kürdî gibi menşesine ait bilgiler verilmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 225a, 225b, 226b, 227b, 231a, 232a, 232b).

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın eşyaları arasında Fatma Sultan Sarayı ve Gülşen Abâd yalısında bulunan ev içi döşemeleri de bulunmaktadır. Fatma Sultan Sarayı'ndan hazineye teslim edilen eşyalar; bir adet taşlıca altın döşeme, bir adet altın divan rahtı zinciri, bir adet 43 elmasla müzeyyen döşeme, bir adet altın kemer raht ve döşeme, bir adet Kazak rahtı ve döşemesi ve bir adet altın kaplama raht ve döşemedir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 227b).

Gülşen Abâd Yalısı'ndan, Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen eşyalar ise; 13 çift kadife yastık ve 6 çift yastık yüzüdür (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 240a). Bir mekân ismi belirtilmeden hazineye teslim edilen ev içi döşemeleri ise şöyledir; 157 adet yastık, 5 adet seccade, 38 adet mak'ad, bir adet salıncak, 19 adet Acem basması yorgan yüzü, bir adet cibinlik, bir adet perde, 6 adet peşkir ve 3 adet işlemeli muşambadır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 240b, 242b, 243a, 243b).

Osmanlı Devleti'nde şahsi kütüphanelere sahip kişiler genellikle sultanlar, sadrazamlar, üst düzey devlet adamları ve ulema sınıfından kimselerdir. Hepsinin belirli bir entelektüel kapasiteye sahip olması koleksiyonlarının da cazibesini artırmaktadır (Yıldız, 2019: 223). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sanat, kültür, tarih ve edebiyata olan ilgisi dönem kaynaklarında sıklıkla işaret edilmektedir. Gerek matbaanın açılması için gayretleri gerekse Tercüme Heyeti'nin çalışmalarına başlaması adına yaptığı öncülük, Paşa'nın entelektüel kişiliğini gözler önüne sermektedir (Kılıç, 2018: 6-7). Paşa'nın sanata, sanatçıya ve kitaplara olan bu ilgisinden olsa gerek şahsına ait mallardan Enderûn Hazinesi'ne aktarılan eşyalar arasında sayıca en fazla olanlardan biri de kitaplardır. Defterdar Efendi, Rûz-nâmçe-i Evvel Mehmed Efendi ve Ser-gûlam Baki Ahmed Ağa vasıtasıyla Enderûn Hazinesi'ne kayıt edilen bu kitaplar arasında mushaf- şerîf²⁹, en'âm-ı şerîf, lügat, haşiyeler ve mesnevilerin yanı sıra edebi ve tarihi türden de birçok kitap bulunmaktadır. Bu kitaplar şunlardır;

Tablo 2. “Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Enderûn Hazinesi'ne Teslim Edilen Kitapları”
(BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 241a, 241b)

Bâ hatt-1 Mehmedullah Mushaf-1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt-1 Mustafa Dede Mushaf-1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt-1 Şükrullah Mushaf-1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt-1 Mehmed Mushaf-1 Şerîf Cild bir
Bâ hatt Hâfız Osman Mushaf-1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt-1 Derviş Ali Mushaf-1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt-1 Havâceğî-zâde Mushaf-1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt İsmail Efendi Mushaf-1 Şerîf Cild bir
Bâ hatt-1 Hâfız Halil Mushaf-1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt-1 Dede En'âm-1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt-1 Seyidullah Mushaf-1 Şerîf Cild altı	Ba hatt-1 Suyolcu-zâde Mushaf-1 Şerîf Cild bir
Bâ hatt-1 Mustafa Ağa Mushaf-1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt-1 Muhammed b. Abdullah Mushaf- 1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt-1 Celîl Mushaf-1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt-1 Kütâhyalı Mushaf-1 Şerîf Cild bir
Bâ hatt-1 Mehmedullah b. Asâf En'âm-1 Şerîf Cild altı	Bâ hatt-1 İbrahim Dede Mushaf-1 Şerîf Cild bir	Bâ hatt-1 Hâfız Osmân En'âm-1 Şerîf	Bâ hatt-1 Mustafa Ağa En'âm-1 Şerîf
Bâ hatt-1 Yakut En'âm-1 Şerîf	Ba hatt-1 Suyolcu-zâde En'âm-1 Şerîf	Kitâbü'l-İber	Cild-i evvel Kasâ'id
Târih-i Selânik	Vak'a-i Ahmed Sultan Mehmed Han	Kânûn-i Dünya Cild bir	Târih-i Havaceğî Efendi
Fezleke Cild bir	Hakan-1 Şeh-zâdegân Cild bir	Türkî Feth el Şâm Cild bir	Târih-i Diyârbekir Cild bir
Târih-i Semîn Cild bir	Mehmed Paşa Tarihi Cild bir	Târih-i Macarî Cild bir	Münşe'ât-1 Zeki Cild bir
Cevâhir Tarihi	Târih-i Solak-zâde	Telhîs-i Tevârih	Altı Parmak

²⁹ Kitap haline getirilmiş şey. Kuran-ı Kerim. (Parlatır, 2016: 1138) Osmanlı Devleti'nde ki meşhur Mushaf- şerîf hattatları için bkz; (Serin, 2008, Altıkulaç, 2015).

Cild bir	Cild bir	Cild bir	Cild bir
Târîh-i Âl-i 'Osmân Cild bir	Destân-ı Sultan Süleyman Cild bir	Târîh-i Seferiyye Cild bir	Tuhfetü'l Kibâr Cild bir
Kitâb-ı Menâkıb Cild bir	Ziyetü't-Tevârîh Cild bir	Târîh-i Hatayî Cild bir	Menâkıb-ı Sultan Selim Han Cild bir
Târîh-i Mısrî Cild bir	Târîh-i Havend Mısrî Cild bir	Terceme-i Mukaddime-i İbn-i Haldûn Cild bir	Eş-Şakâ'iku'n-Nu'maniye fi Ulamâ'id-Devlet-i Osmâniyye Cild bir
Caferî ifâ Cild altı	Zeyl-i Şakâyık li Atâyî Cild bir	Mecmû'a-i Dîvân Cild bir	Tercüme-i Şeh-nâme Cild bir
Lugât-ı Van Kulu Cild bir	Târîh-i İbn-i Kebîr Cild bir	Tercüme-i Nedim Efendi Müneccimbaşı Tarihi'nin icrası Cild bir	Necf Efendi'nin Mesnevi-i Şerife Tercümesinin İcrası Cild bir
İcrâ-i Tercüme-i Târîhi İbn Haldûn Bir mikdâr	Muhafaza-i Hişt Behişt Tercümesinin İcrası Bir mikdâr	Tezkere-i Safa-i Cild bir	Zeyl-i Fevzi Cild bir
Hâfız Şerhi Cild bir	Zeyl-i Nâbî Nazımzâde Cild bir	Zeyl-i Seyr-i 'Ârif Cild bir	Seyr-i 'Aziz Efendi Cild bir
Seyr-i Nâbî Cild bir	Dîvân Tezkeresi Cild iki	Külliyât-ı Nâbî Cild bir	Dîvân-ı Hanefî Cild bir
Dîvân-ı Nizâm ve Dîvân-ı Necâti Cild bir	Kasâid-i Neftî Cild bir	Mecmû'a-yı Safer Cild bir	Mecmû'a-yı Türkî Cild bir
Mecmû'a-yı İnşâ Cild bir	Tezkeretü'l Ensârî 'Ahmed Efendi Cild bir	Şifâ-i Kâza Cild bir	Risâle-i Zerrekîye Cild bir
Necâh el Mevât Cild bir	Aynü'l 'Ulûm Cild bir	Necâhü't-Tali bi-Levhi'l-Merah Cild bir	Hadîkatü's- Su'edâ Cild bir
. . . Talih Cild bir	Şerh-i Meşkâtü'l lal Cild bir	Takrîr-i 'Abdullah Mirza Cild bir	Kifâyetü'l Efgân Cild bir
Şakaikü'n-Nu'maniye Cild bir	Keyfiyyet-i Zuhûr Cild bir	Tercüme-i İber Cild bir	Tercüme-i Târîh-i İbn-i Kebîr Cild bir
Târîh-i Tercüme-i Mîr Hand Cild bir	Tercüme-i Lütfî Efendi Kıt'a bir	Tezkire-i Hasan Çelebi Cild bir	Tercüme-i Lârî Cild bir
Tercüme-i Kânûn-i ... Cild bir	Tezkire-i Safâyî cild 1	Tahrîrât-ı Zülfikâr Efendi cild 1	Nüzhethü'l-Mülûk Cild bir
Nâsihati's-Selâfîn Cild bir	Telhîs-i Tâcüt-Tevârîh Cild bir	Târîh-i Cengizhan Cild bir	Frânçe el Cennetü'l Keşifü'l-Elfâz Cild bir
Şefa'at-nâme Cild bir	Menâkıb-ı Sultan Selim Han Cild bir	Tercüme-i Ravzatü'l-Ahbâr Cild bir	Tercüme-i Meşarik Kıt'a bir

Yukarıdaki tablo incelendiğinde; Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın muhalledatında bulunan kitaplar, onun entelektüel kişiliğini ortaya koyacak tarzda bir çeşitliliğe sahiptir. Paşa'nın katlinden sonra muhalledatından Enderûn Hazinesi'ne aktarılan kitapların bir kısmı 1731 yılında Divan Odası kethudâsına, bir kısmı ise Harem-i Şerîf'e teslim edilmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 241a, 241b).

3.2. Kaptan Mustafa Paşa'nın Enderûn Hazinesi'ne Aktarılan Malları

1730 Patrona Halil İsyanı neticesinde katledilen Kaptan Mustafa Paşa'nın, Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın damadı olması ve uzun yıllar kaptan-ı deryâlık vazifesinde bulunması, Osmanlı Devleti'nde geniş bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. İncelediğimiz Enderûn Hazinesi defterinde, Kaptan Mustafa Paşa'ya ait olduğu belirtilerek kayıt altına alınan pek çok eşya bulunmaktadır. Kaptan Mustafa Paşa'nın Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen eşyaları, Paşa'nın Anadoluhisarı'nda bulunan yalısından ve *Hasan Kalfa Yalısı*'ndan temin edilmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 233a).

Defterdeki kayıtlar incelendiğinde; Kaptan Mustafa Paşa'ya ait eşyalar arasında kıyafet türünden kayıtlar, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ile kıyaslandığında oldukça azdır. Kaptan Mustafa Paşa'nın

hazineye teslim edilen kıyafetleri; 20 adet kürk, bir adet çengel kuşak ve bir adet mühürlü cepkendir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 233b). Paşa'nın kürkleri hakkında bilgi verilirken kürklerin cins, renk ve kumaşına dair özellikleri de belirtilmiştir. Paşa'ya ait bu kürkler samur, vaşak, beyaztilki, çalkafa ve sincap kürküdür. Kürklerin renkleri ise mor, kırmızı, siyah, yeşil ve mavidir. Kürkler, çuka ve kadife kumaş ile kaplanmıştır. Farklı zamanlarda Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen kürkler, Dârü's-sa'âde Ağası ve Tulumbacı Ağa vasıtasıyla hazineye getirilmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 233b, 234a). Kaptan Mustafa Paşa'nın, Anadoluhisarı'nda bulunan yalısından Defterdar Efendi, Rûz-nâmçe-i Evvel Mehmed Efendi ve Ser-gulâm Baki Ahmet Ağa vasıtasıyla hazineye ulaştırılan kıyafetleri ise; çengel ve gecelik olmak üzere 12 adet kuşaktır. Altın, zümrüt ve yakut gibi değerli taşlarla bezenmiş bu kuşaklar H. 1143 yılında Harem-i Şerîf'e teslim edilmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 240a, 244a).

Kaptan Mustafa Paşa'ya ait Enderûn Hazine defteri kayıtlarında takı ve değerli taşlar da bulunmaktadır. Paşa'ya ait bu eşyalar, katledildiği gün üzerinden çıkan takılar ile Anadolu Hisarı'ndaki yalısından hazineye teslim edilen eşyalarıdır. Deftere kaydı yapılan bu takılar; biri elmas biri yakut olmak üzere 2 adet hâtem, bir çift bilezik, 6 çift küpe ve 22 adet yüzük ve 10 adet saattir. Paşa'nın yalısından teslim edilen değerli taşlar ise mavi, billûr ve altın şeklinde tasviri yapılan kutular içerisinden çıkarılmıştır. Bu kutulardan çıkan değerli taşlar; 19 adet zümrüt düğme, 19 adet zümrüt, 258 adet elmas, 137 adet yakut ve 110 adet incidir. Bunlardan başka 3 adet altın kutu, 1 adet kehribar kutu ve 1 adet inci tespihte Enderûn Hazinesi'ne teslim edilmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 233b, 240a, 243a, 243b).

Osmanlı döneminde, Kaptan Mustafa Paşa gibi devlet yönetiminde önemli mevkilerde görevli olan kişilerin muhalledatında sık görülen eşyalardan biri de silahlardır. Bu bakımdan Kaptan Mustafa Paşa'nın eşyaları arasında da silah türünden eşyalar tespit edilmiştir. Paşa'ya ait silahlar yine Anadoluhisarı'nda bulunan yalısından Enderûn Hazinesi'ne nakledilmiştir. Bu silahlar; 6 adet kılıç, 12 adet hançer, 5 adet bıçak ve 1 adet tirkeştir. Paşa'nın kılıçları; elmas, yakut, gök yakut, lal ve zümrüt gibi değerli taşlar ile süslenmiştir. Kılıçların kınında genellikle kadife kumaş kullanılırken balçak, diplik ve ağızlık kısımlarında değerli taşlar kullanılmıştır. Kılıçların kabzalarında sevâd³⁰ ve balık dişi işlemler hakimdir. Paşa'ya ait kılıçların üzerinde *Kelime-i Şahadet* ve *Amel-i El-hâc Mansur* gibi yazılar bulunmaktadır. Defterde; Kaptan Mustafa Paşa'ya ait olduğu belirtilen hançer ve bıçaklarda tıpkı kılıçlar gibi değerli taşlar ile süslenmiştir. Tamamı altından olan bu hançer ve bıçakların bütününde kırmızı ve yeşil renkleri kullanılırken, kabzalarında minekâri ve sevâd işlemeciliği kullanılmıştır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 240b, 243a).

Kaptan Mustafa Paşa'nın eşyaları arasında Osmanlı aile ocağının en önemli unsurlarından biri olan ev içi döşemelerine rastlamak mümkündür. Nitekim Paşa'nın eşyaları arasında sayıca en fazla olanlardan biri ev içi döşemeleridir. Paşa'ya ait ev içi döşemelerinin deftere kaydı yapılırken üç farklı mekândan bahsedilmiştir. Bunlar; Paşa'nın hanesi olarak söz edilen yer, *Hasan Kalfa Yalısı* ve Anadoluhisarı'nda bulunan yalısıdır. Defterde; Kaptan Mustafa Paşa'ya ait ev içi döşemeleri ile ilgili ilk veri "*Kaptan Mustafa Paşa'nın hanesinden nakil olan*" bilgisi ile kaydedilmiştir. Paşa'nın hanesinden, Enderûn Hazinesi'ne 18 çift kadife yastık yüzü, 4 adet mak'ad ve 2 adet şilte aktarılmıştır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 240a). Kaptan Mustafa Paşa'nın, *Hasan Kalfa* yalısından Enderûn Hazinesi'ne nakil olunan eşyaları arasında 31 çift yastık, 39 adet şilte ve 2 adet mak'ad bulunmaktadır. Yastıklar sarı ve siyah zemin üzerine kılbadanlı penbe ve kadife kumaşından Mardin ve Fransız işidir. Bahsi geçen 39 adet şilteden 34 adedi beyaz ve penbe, 2 adedi ise penbe basma kumaştan yapılmıştır. Mak'adlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmez iken sadece *sûzeni*³¹ nakışlı olduğu belirtilmiştir. Defterde; Kaptan Mustafa Paşa'nın ev içi döşemeleri ile ilgili son kayıt Anadoluhisarı'nda bulunan yalısından hazineye aktarılan malları arasındadır. Paşa'nın Anadoluhisarı'nda ki yalısından; mütellâ, kadife, telli hatayî ve Frenk işi olmak üzere 82 adet yastık, 6 adet mak'ad, bir adet köşe mak'adı, 1 adet perde, 3 adet kırmızı döşek ve 26 adet şilte Enderûn Hazinesi'ne aktarılmıştır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 240a).

Osmanlı devlet ricalinde üst mevkilerde bulunan insanların muhalledatı incelendiğinde en çok tesadüf edilen eşyalar arasında kitaplar bulunmaktadır. Kaptan Mustafa Paşa'nın, Enderûn Hazinesi'ne

³⁰ Gümüş üstüne siyah ile işleme nakış. (Parlatır, 2016: 1497)

³¹ Sûzeni: iğne ile yapılan ince bir tür nakış, pesend. (Parlatır, 2016: 1537)

nakli gerçekleştirilen eşyaları arasında sayıca en fazla olanı kitaplardır. Rûz-nâmçe-i evvel Mehmet Efendi vasıtasıyla hazineye teslim edilen kitaplar, kendi içinde türlerine ayrılarak kayıt edilmiştir. Bu kitaplar; tefsir, kelâm, me'âni, kâşif, usûl-ü kaza, tıp, lügat, tarih, edebiyat, hikmet, Türkî ve Farsî divanlar, mecmua, risale, mushaf ve en'âm-ı şerîfe'dir. Tülay Artan, 2018 yılında Müteferrika Kitabiyat Dergisi'nde yayımlanan “1730'da müsadere edilen El Yazması Kitaplar Bireyler, Yeni Bilgi, Gösteriş Eşikleri” adlı makalesinde Kaptan Mustafa Paşa'nın kitaplarından bahsetmektedir. Ancak Artan'ın verdiği rakamlar ile incelediğimiz defterdeki rakamlar arasında azda olsa farklılıklar bulunmaktadır. Artan, ayrıca Paşa'nın kütüphanesinde dönemin en değerli kitaplarının yer aldığını ve bunları elinde bulundurmak için özel bir çaba sarf ettiğinin altını çizmektedir. Kaptan Mustafa Paşa'nın kitaplarının vakfedilmek üzere kendisi tarafından oluşturduğunu, hatta ölmeden önce bu kitapların vakfedilmesi için gerekli işlemlerin başlatıldığını, fakat ömrünün bu isteğini yerine getirmeye yetmediğini belirtir (Artan, 2018: 24-25).

Kaptan Mustafa Paşa'nın hanesinden Enderûn Hazinesine teslim edilen kitapların türlerine göre sayısal dağılımı ise şöyledir;

Tablo 3. “Kaptan Mustafa Paşa'nın Kitaplarının Türlerine Göre Sayısal Dağılımı”, (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 234a-b, 235a-b, 236a-b, 2371-b, 238a-b, 239a)

Tefsir 160 adet	Usûl-ü Kâza 79 adet	Kelâm 26 adet	Me'âni 16 adet	Keşif 50 adet	Tıp 18 adet	Lügat 36 adet
Nahv 28 adet	Edebiyat 113	Hikmet 72 adet	Tarih 254 adet	Türkî ve Farsî Divanlar 49 adet	Mecmua ve Risale 128 adet	Mushaf ve En'âm-ı Şerîf 20 adet

Kaptan Mustafa Paşa'ya ait 1049 adet kitap, Enderûn Hazinesi'ne aktarıldıktan sonra büyük çoğunluğu 1734-1736 yılları arasında divan odası kethudâsına ve çok az bir kısmı ise Harem-i Şerîf'e teslim edilmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 234a-b, 235a-b, 236a-b, 2371-b, 238a-b, 239a). Paşa'nın muhalefâtındaki kitapların gerek sayı gerekse tür olarak fazlalığı, niyeti her ne olursa olsun onun kültürlü ve sosyal bir kişilik olduğunu ortaya koymaktadır.

3.3. Kethudâ Mehmet Paşa'nın Enderûn Hazinesi'ne Aktarılan Malları

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın küçük damadı ve sadaret kethudâsı Mehmet Paşa'nın mallarına da tıpkı kayınbabası ve Kaptan Mustafa Paşa gibi devlet tarafından el konulmuştur. Ancak Kethudâ Mehmet Paşa'nın Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen malları, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve Kaptan Mustafa Paşa'nın malları ile kıyaslandığında oldukça azdır. Kethudâ Mehmet Paşa'ya ait mallar, Anadoluhisarı ve Ortaköy'de bulunan yalıları ile incelediğimiz defterde *yeni hanesi* olarak bahsedilen yerlerden Enderûn Hazinesi'ne teslim edilmiştir.

Kethudâ Mehmet Paşa'nın muhalefatında rastlanan eşyalar arasında kıyafetler, silahlar ve ev içi döşemeleri bulunmaktadır. Paşa'nın, malları deftere kayıt edilirken ilk olarak “Kethudâ-i Mûmâ-ileyhin cân-i katli üzerine Ali Ağa yediyle gelen” şeklinde bir bilgi verilmiştir. Ali Ağa vasıtasıyla Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen eşyası bir adet gecelik kuşaktır. Daha sonra dârü's-sa'âde ağası vasıtasıyla Enderûn Hazinesi'ne teslim edildiği bilgisi verilen üç adet kürkten bahsedilmektedir. Bu kürklerden ikisi çuka ile kaplı samur erkân kürkü ve biri sagir samur kürktür. Bunlardan başka defterde; Kethudâ Mehmet Paşa'nın hanesinden Enderûn Hazinesi'ne teslim edilmiş 15 kürkten daha bahsedilmektedir. Tulumbacı Mehmet Ağa vasıtasıyla Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen kürklerden üç tanesi karsak kürkü, on bir tanesi kâkum ve biri kontoş kürktür. Kırmızı, mor, siyah, beyaz ve sarı renklere sahip olan kürkler; çuka, atlas, sof ve keremsûd gibi değerli kumaşlar ile kaplıdır. Kethudâ Mehmet Paşa'nın, kıyafet türünde olan mallarında defterde son kez kaydı görülen eşya ise zümrüt, yakut ve lal gibi değerli taşlar ile süslenmiş 2 adet altın kuşaktır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 233b, 244b).

Kethudâ Mehmet Paşa'nın, Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen eşyaları arasında kıyafetlerin yanı sıra kişisel eşyalar da bulunmaktadır. Paşa'nın bu eşyaları; ikisi elmas biri yakut olmak üzere üç adet hâtem, bir adet elmaslı altın basma saat, bir adet elmas zincir, dokuz elmaslı bir adet kutu ile bir adet kamyş tespihtir. Kethudâ Mehmet Paşa'nın hazineye teslim yapılan silahları ise; kayınbabası ve bacanağı ile kıyaslandığında oldukça azdır. Paşa'nın Anadoluhisarı'nda bulunan yalısından Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen bir adet altın hançeri ile bir adet altın bıçağı vardır (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 233b, 244b). Ancak bu durumun sebebi farklı açılardan incelenebilir. Paşa'nın eşyalarının sayımı yanlış yapılmış olabileceği gibi emanete bırakılmış eşyalarının Enderûn hazinesine ulaşmamış olması da ihtimal dâhilindedir.

Osmanlı devlet ricalinde bulunan kişilerin muhalledâtında sıklıkla karşılaşılan ev içi döşemeleri, kişilerin gündelik yaşamlarına dair önemli ipuçları vermektedir. Bu eşyaların niteliği, kişinin ekonomik durumu konusunda fikir edinmemize olanak tanır. Kethudâ Mehmet Paşa'nın da muhalledâtından hazineye aktarılan malları arasında ev içi döşemeleri bulunmaktadır. Paşa'ya ait bu türdeki eşyalar, Ortaköy ve Anadoluhisarı'nda bulunan yalılardan Enderûn Hazinesi'ne teslim edilmiştir. Paşa'nın, Ortaköy'de bulunan yalısından 10 adet penbe şilte ile kenarları sarı kılıpdanlı 2 adet mak'ad, Anadoluhisarı'nda bulunan yalısından ise 20 adet mütellâ kadife yastık, 8 adet telli hatayı baş yastığı, 6 adet mak'ad, 6 adet döşek ve 11 adet şilte Enderûn Hazinesi'ne teslim edilmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 240a). Paşa'nın Enderûn Hazinesi'ne aktarılan ev içi döşemeleri, iki farklı mekândan teslim edilmiş olmasına rağmen oldukça azdır. Söz konusu bu durum yukarıda bahsetmiş olduğumuz varsayıma destek vermektedir.

4. Ortak Muhallefattan Enderûn Hazinesi'ne Aktarılan Mallar

D. 00018. 0002. 00. künyeli Enderûn Hazine defteri incelendiğinde; Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının muhalledâtından Enderûn Hazinesi'ne aktarılan malların ayrımı büyük ölçüde yapılabilmektedir. Özellikle Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve Kaptan Mustafa Paşa'nın malları hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Ancak; Kethudâ Mehmet Paşa'nın mallarından Enderûn Hazinesi'ne aktarılan eşyalar hakkındaki veri oldukça azdır.

Defterde; Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının şahsi muhalledâtına ait eşyanın bilgisi verildikten sonra, “*Maktul İbrahim Paşa ve Kapudan Mustafa Paşa ve Mehmed Kethûda'nın muhalledâtından Bab-ı Hümâyün Defterdar Efendi ve Ser-gûlam Baki Ahmed yedlerinden teslim alınan saatlerdir*” bilgisi ile 33 adet saatin bilgisi verilmiştir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 239a). Enderûn Hazine defterine kaydı yapılan bu saatlerin, 24 adedi çekmece saati, 6 adedi asma saati ve 3 adedi ağaç zarflı duvar saatidir. Bundan başka defterde; “*Maktuller müşarünileyh muhalledâtından Ser-gûlam Baki ve Hazinedar İbrahim Ağa yediyle gelen aynalardır*” bilgisi ile 24 aded aynanın kaydı bulunmaktadır. Defterdeki bu tarz veriler, söz konusu malların bu üç devlet adamı arasında hangisine ait olduğunu anlamamızı engellemiştir. Bu duruma verilebilecek son örnek ise; “*Maktul İbrahim Paşa'nın ve Kapudan Mustafa Paşa ve Mehmed Kethudâ'nın yalılarında gelen Çırağan yalısından nakil olunan*” bilgisi ile Enderûn Hazinesi'ne teslim edilen ev iç döşemeleridir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 239b). Defterde bu üç devlet adamının isim ve yalılarında bahsedildiği için herhangi bir ayırım yapmamız imkânsız hale gelmiştir. Ancak söz konusu yalılardan teslim edilen eşyalar ve miktarları şu şekildedir; 59 çift kadife yastık, 5 adet kulak yastığı, 19 adet mak'ad, 12 adet perde, 50 adet minder, 23 adet beyaz şilte, 3 adet kalıçe ve 7 adet keçedir (BOA.TS.MA. d. nr. D.00018.0002.00, s. 239b, 240a).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde 1718 yılında Avusturya ile imzalanan Pasarofça Anlaşmasıyla başlayıp, 1730 Patrona Halil İsyanı ise sonuçlanan *Lale Devri* çeşitli kaynaklarda tartışma konusu edilse de yeni belgeler ışığında yazılan pek çok eser konunun aydınlatılmasında başat görev üstlenmiştir. Bu çalışmada da görüleceği üzere, *Lale Devri*'nin önemli ismi Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatlarının, Enderûn

Hazinesi'ne teslim edilen malları, incelediğimiz Enderûn Hazine defterinin verdiği bilgiler doğrultusunda ele alınmıştır.

Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve damatları, 1730 Patrona Halil İsyanı sonucunda katledilerek tüm varlıkları müsadere edilmiştir. Damat İbrahim Paşa ve damatlarının kayıt altına alınan eşyaları, onların maddi ve manevi değerleri ile tüketim anlayışları hakkında ipuçları vermektedir. Şüphesiz ki sadece Enderûn Hazinesi'ne aktarılan mallardan yola çıkarak bir kişinin ekonomik durumu hakkında değerlendirme yapmak olanaksızdır. Üstelik damatlardan Kethûda Mehmet Paşa'nın hazineye aktarılan malları hakkındaki veriler oldukça sınırlıdır. Fakat yine de Enderûn Hazinesi'ne kaydı yapılan eşyaların içeriği, o dönemin lüks ve şatafatı hakkında bize çıkarım yapma imkânı sağlamıştır. Değerli mücevherler ile süslenmiş silahlar, koleksiyonluk kitaplar, billûr ve fağfuri mutfak eşyaları, değerli kumaşlar ve kürkler, bu üç devlet adamının biriktirmiş olduğu servete işaret etmektedir. Söz konusu eşyaların değerleri dışında miktar ve çeşitlilikleri de hayli dikkat çekicidir. Sadareti boyunca bir orduya yetecek sayıda kürk biriktiren Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın kılıç, hançer ve bıçaklarındaki mücevherler, birkaç sarayı döşemeye yetecek sayıdaki ev içi döşemeleri, setler halindeki kap kacaklar kendisinin lükse verdiği önemi yansıtmaktadır. Öte yandan Kaptan Mustafa Paşa'nın hazineye intikal eden malları da Damat İbrahim Paşa'nın kilerden aşağı kalmamaktadır. Kethûda Mehmet Paşa'nın serveti konusunda enine boyuna çıkarım yapabilmek için yeni belgelere ihtiyaç duyulsa dahi ortak muhallefattan hazineye teslim edilen eşyalar, Kethûda Mehmet Paşa'nın da dönemin tüketim anlayışından payını aldığını göstermektedir.

Kaynakça

- Aktepe, M. (1958). *Patrona İsyanı (1730)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Aktepe, M. (1969). XVIII. Yüzyıl Vezirlerinden Kapdân-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa'ya Ait Vakfiyeler, *Vakıflar Dergisi*, (8), 15-35.
- Aktepe, M. (1993). "Damat İbrahim Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (1. bs. , C. 8, ss. 441-443). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Altıkulaç, T. (2015). *Tayyar, Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kâdime İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınevi.
- Altınay, A. R. (1915). *Lale Devri, 1130-1143*, İstanbul, İstanbul Kitaphane-i Askeri.
- Arı, F. (2018). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Zevcesi Fatma Sultan'ın Muhallefat Defterleri. İ. Gökhan & H. Saraç & G. Özcan (Ed), *Lale Devri'nde Osmanlı Devleti ve Nevşehir* içinde (ss. 177-187), Konya, Kömen Yayınları.
- Arslanboğa, K. (2014). *Osmanlı Devleti'nde İç Hazine Harcamaları (1649-1680), 31 Yıllık Enderûn Hazinesi Defteri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Yayınları:119.
- Artan, T. (1999). 18. Yüzyılın Başlarında Yönetici Elitin Saltanatın Meşruiyet Arayışına Katılımı, *Toplum ve Bilim Dergisi*, (83), 292-322.
- Artan, T. (2018). 1730'da Müsadere Edilen El Yazması Kitaplar Bireyler, Yeni Bilgi, Gösteriş Eşikleri, *Müteferrika Kitabiyat Dergisi* içinde (53, ss. 5-64) İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Artuk, İ. (2013). "Zer-i Mahbûb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (1. bs. , C. 44, ss. 281-282). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Atak. E. (2020). Kaptan-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa'nın İstanbul'daki İmar Faaliyetleri, *Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sonbahar Özel Sayı, Tokat.
- Bilirgen, E. Osmanlı Saray Hazinesi'nden Fincan Zarfları, Restora Türk. 6 Nisan 2022 tarihinde <http://www.restoraturk.com/restorasyon-konservasyon-firmalari/69.html> adresinden erişildi.
- Canatar, M. (2002). "Kethüdâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (1. bs. , C. 25, ss. 332- 334). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, nr. D. 00018. 0002. 00.
- Diñç, G. (2018). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Gelir Kaynaklarından Kıbrıs Adası Hassı, İ. Gökhan & H. Saraç & G. Özcan (Ed), *Lale Devri'nde Osmanlı Devleti ve Nevşehir* içinde (ss. 200-220), Kömen Yayınları, Konya.

- Emecen, F. (2018). Matruşka'nın Küçük Parçası: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Dönemi ve Lale Devri Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (52), 79-98.
- Evin, A. (2014). Batılılaşma ve Lale Devri, M. Armağan (Haz), *Masaldan Gerçeğe Lale Devri* içinde (ss. 205-280), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Güneri, Ş. (2019). *Enderûn-ı Hümayûn Hazinesi Tahrir Defteri (1760)*, Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gürsu, N. (1998). *Türk Dokumacılık Sanatı*, İstanbul, Redhouse Yayınevi.
- Karahasanoğlu, S. (2012). Osmanlı Uygulamasında Müsadere: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Ait Muhallefat Zaptı Örneği, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Nevşehir.
- Karahasanoğlu, S. (2014). İstanbul'un Lale Devri mi? Tarih ve Tarih Yazımı, *Masaldan Gerçeğe Lale Devri*, M. Armağan (Haz), *Masaldan Gerçeğe Lale Devri* içinde (ss. 57-106), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Oğuz, G. (2018). Bir Sultanın Giyiminden Kesitler: Fatma Sultan, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (14), 248-274.
- Oğuz, G. (2018). Sultanların Ev İçi Döşemeleri ve Mobilyaları, (17. Yüzyılın Sonundan 20. Yüzyılın Başına), *Mavi Atlas*, 6 (1), 25-47.
- Oğuz, G. (2018). Osmanlı Hanedan Mensuplarından Geriye Kalanlar, *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (16), 350-359.
- Orhonlu, C. (1998). "Hazine", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (1. bs. , C. 17, ss. 130-133), İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öğün, T. (2006). "Müsadere", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (1. bs. , C. 32, ss. 67-68), İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2016). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Yargı Yayınevi.
- Sahillioğlu, H. (1993). "Ceyb-i Hümayûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (1. bs. , C. 7, ss. 465-467), İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Serin, M. (2008). *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.
- Tekin, R. (2018). XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul Kadının Ziyet Eşyası, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Dergisi*, (63), 533-555.
- Tomar, C. (2016). "Müsadere" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (1. bs. , C. 32, ss. 65-67), İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tozduman Terzi, A. (2002). "Osmanlı Hazinesi", *Türkler Ansiklopedisi*, (1. bs. , C. 10, ss 893-903), Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi*, (IV), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünal, M, A, (1987) Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (49), 95-111.
- Ünyay Açıkgöz, F. (2018). III. Ahmet Dönemine Ait Bir Enderun Hazinesi Defteri'nin Muhtevası, İ. Gökhan & H. Saraç & G. Özcan (Ed), *Lale Devri'nde Osmanlı Devleti ve Nevşehir* içinde (ss. 169-177), Konya, Kömen Yayınları.
- Ünyay Açıkgöz, F. (2018). Osmanlı Harem Tarihi Araştırmalarında Kullanılabilecek İç Hazine Defterleri Üzerine Bazı Tespitler, İ. Özçelik (Ed), *Tarihi Yazımı Üzerine-II*, Ankara, Berikan Yayınevi.
- Yardım, G. (2019). *Osmanlı Devleti'nde Enderûn Hazinesi Gelir Defteri (1783-1803)*, *20 Yıllık Enderûn Hazinesi Gelir Defteri Üzerine Bir İnceleme*, Kayseri, Kimlik Yayınları.